

163. Краљ Милутин, детаљ;
Призрен, црква Богородице
Љевишке

тада био отпустио Ану Тертер. Реч може бити једноставно о томе да је Драгутин на својој територији могао свести указивање почасту суверену на истицање искључиво његовог лика, што је било добро познато као пракса и у Византији и у Србији.¹⁰⁹ Нажалост, из овог периода није сачувана ниједна задужбина самог краља Милутина, па тако ни ктиторска портретска целина уобличена по његовој вољи и његовим замислима. У сваком случају, када су се браћа измирила након грађанског рата, што је трајао читаву прву деценију 14. столећа,¹¹⁰ Милутин, као суверен, ниједном свом ктиторком портрету није придружио лик свог брата Драгутина.

Чињеница да ниједан познати портрет краља Милутина из првих деценија након 1282. не припада иконографским и програмским целинама насталим по његовој вољи, као плод краљеве ктиторске делатности, ускраћује могућност да се на основу њих сгледају оквири тадашњег политичког богословља и схватања млађег Урошевог сина. Зато му се не може приписати ни заслуга за увођење неких мањих иконографских и инсигниолошких новина које се јављају у овом периоду на монументалној српској владарској слици. Оне су, попут појаве умањеног попрсја Исуса Христа који благосиља усправљене, строго чеоно постављане владаре, лебдећи у сегменту неба изнад њихових глава, или црвених супедиона под ногама свих чланова владарског рода, презете са византијске царске слике. Са друге стране, сасвим необично одсуство нимбова око глава Немањића на ватиканској икони последица је повиновања обичајима који су владали при представљању световних владара у средњовековној уметности Запада.¹¹¹

Кад је реч о Милутиновом изгледу и особеним цртама његовог лика у времену између 1282. и 1299. године, њих је због оштећења или природе дела и у овом периоду могуће пратити само у општим цртама. Промена моде у односу на доба власти Уроша I уочава се сада већ сасвим јасно у обичају ношења знатно дуже косе. Она пада и Милутину и Драгутину за леђа, још од представа у параклису Ђурђевих ступова,¹¹² с тим што се на ариљским портретима, који су најбоље очувани, запажа да је Милутинова остала нешто више таласаста.¹¹³ Ношење дуге косе која пада за леђа било је тада шире прихваћено међу одраслим Немањићима, што показује портрет Драгутиновог сина Владислава у Ариљу. Чињеница да уз њега насликани Урошић има приметно краћу косу потврђивала би претходно изнети закључак да потоње поменути у време осликавања најзначајније очеве задужбине још није досегао сасвим зрео узраст и да је бар неколико година млађи од брата. Обод лица краљева Милутина и Драгутина на доста оштећеним портретима у параклису Ђурђевих ступова већ је мање или више покривен маљама, нарочито јасно видљивим на ктиторској слици старијег брата (сл. 15, 16, 27). Но над уснама им још увек нису уочљиви дргови, делимично можда и због истрвености тих представа. На икони из Ватикана пак они се, по свему судећи, јављају на Милутиновом и Драгутиновом портрету, док делове лица двојице српских краљева покрива кратка брада (сл. 161), у Ариљу већ знатно дужа и сасвим мужевна, тамна и средње дужине (сл. 162). Милутинови брада и дргови

¹⁰⁹ Д. Војводић, *Зидно сликарство цркве Светиој Ахилији*, 169–170.

¹¹⁰ *ИСН*, I, 449–461 (С. Ђирковић).

¹¹¹ Д. Војводић, *Ка царском достојанству краљевске власти*, 319 нап. 4.

¹¹² Владимир Петковић је 1920. године забележио и да владар насликан крај улаза у наос католикона Ђурђевих ступова (Драгутин) има дугу црну косу (уп. V. Petković, *Eine Kirche*, 164).

¹¹³ О. Томић, *Ликови краља Драгутина*, 76.

били су тада, судећи према ариљској кти-
торској представи, нешто гушћи и дужи
од братовљевих.¹¹⁴ Закошеност већа и опу-
штеност крајева капака, тако карактери-
стична за касније Милутинове портрете,
на његовим сликама из овог периода још
се не може запазити.¹¹⁵

„Муж“, „стар“, „матор“ – ктиторски ликови након 1299.

Када је умро, 29. октобра 1321, краљ Ми-
лутин је са навршених, по свему судећи,
67 година тек био закорачио у последње
животно доба од оних поменутих у спи-
су *О седам узрасћа човекових*.¹¹⁶ Управо
те године настали су сасвим сигурно ње-
гови портрети у припрати Богородичине
цркве у Хиландару и у Грачаници. Могуће
је зато да међу краљевим сачуваним пор-
третима недостају само они који потичу
из доба у којем је могао бити означен као
„муж“, од четрдесет пете до педесет шесте
године, али ни то није сасвим извесно. У
сваком случају, ваљало би овде најпре по-
бројати портрете краља Милутина наста-
ле након 1299. и размотрити њихову хро-
нологију, која није увек сасвим поуздано
утврђена.

Најстарији сачувани портрет краља Милу-
тина из времена након женидбе са Симони-
дом, ћерком византијског цара Андроника
II, јесте онај из низа ликова Немањића у
припрати цркве Богородице Љевишке у
Призрену (сл. 149, 163). Њега је могуће при-
лично поуздано и одређено датовати. Наиме,
градитељска обнова храма завршена је негде

¹¹⁴ О. Томић, *Ликови краља Драгутина*, 76.

¹¹⁵ Другачије мисли, бар када је реч о портрету у
Ариљу, О. Томић (*Ликови краља Драгутина*, 76),
мада такво мишљење не налази ослонаца у поређењу
цртежа очију на Милутиновом портрету с оним на
представама краља Драгутина и Исуса Христа у истој
ктиторској композицији.

¹¹⁶ Уп. С. Радојичић, *О седьмимъ възрастъ человека*, 68.

